

Nowe stanowisko *Alisma gramineum* (Alismataceae) na Równinie Pszczyńskiej (Kotlina Oświęcimska, Polska południowa)

Alisma gramineum Lej. (żabieniec trawolistny) z rodziny *Alismataceae* to bylina z krótkim, bulwiasto zgrubiałym kłaczem. Kształt liści zależy od siedliska (może być zarówno helo- lub hydrofitem), w którym występuje oraz od okresu wegetacyjnego. Kształt ten może się zmieniać w zależności od poziomu wody. U osobników rosnących w płytkiej wodzie lub na łądzie, liście są zwykle wąskolancetowate, natomiast u form rosnących pod wodą – wstęgowate, bezogonkowe (DOSTAŁ 1989; RUTKOWSKI 1998). Jednak najistotniejszą cechą diagnostyczną gatunku jest silnie hakowato wygięta szczyka słupka (WAYDA 1996).

Alisma gramineum występuje w płytkich wodach stojących i wolno płynących, na dnach zbiorników okresowych, na brzegach rzek, jezior czy stawów hodowlanych. Najczęściej rośnie w wodach mezotroficznym, na podłożu mulistym lub piaszczystym. Jest gatunkiem charakterystycznym dla zespołu szuwarowego *Batrachio circinati-Alismatetum graminei* ze związku *Eleocharito palustris-Sagittarion sagittifoliae* (ŠUMBEROVÁ i in. 2011). Spotykany jest przede wszystkim w zbiorowiskach ze związków *Potamion*, *Eleocharition acicularis*, *Elatini-Eleocharition ovatae* i rzadko *Phragmition* (DOSTAŁ 1989; OBERDORFER 1994; POTT 1995; SPAŁEK 2002b; KAMIŃSKI & ZAŁUSKI 2014).

Alisma gramineum to gatunek euroazjatycki. Występuje przede wszystkim w północnej Europie, sięgając do Danii, Francji oraz Wielkiej Brytanii (MEUSEL & JÄGER 1965). W Polsce gatunek ten należy do bardzo rzadkich składników flory. Podawany jest przede wszystkim z jezior i dolin dużych rzek Pobrzeża Gdańskiego, Pojezierzy Iławskiego, Chełmińskiego, Mazurskiego, Kaszubskiego oraz z Doliny Dolnej Wisły (WAYDA 1996). Znany jest również z rozproszonych stanowisk w zachodniej części kraju (WAYDA 1996; ZAJĄC & ZAJĄC 2001; SPAŁEK 2002a, b, 2017; KAMIŃSKI & ZAŁUSKI 2014). W Polsce południowej stwierdzony był dotychczas w stawach hodowlanych w południowo-wschodniej części Kotliny Oświęcimskiej – Skidziń, Landek, Gołysz, Podolsze, Stawy Monowskie, Grojec, Zator (KAMIŃSKI & ZAŁUSKI 2014) oraz w dolinie Odry w Kotlinie Raciborskiej (DOMAŃSKI i in. 1997).

Ze względu na rzadkość występowania gatunek *Alisma gramineum* umieszczony został na „czerwonej liście” (KAŹMIERCZAKOWA i in. 2016) z przypisaną kategorią VU (narażony) oraz w *Polskiej czerwonej księdze roślin*, również z kategorią VU (KAMIŃSKI & ZAŁUSKI 2014). Znalazł się ponadto na *Czerwonej liście roślin naczyniowych województwa śląskiego* z kategorią EN (zagrożony) (PARUSEL i in. 2012).

W wyniku przeprowadzenia botanicznych badań terenowych w 2016 r., odkryto nowe stanowisko *Alisma gramineum* (potwierdzone w 2017 r.) w północnej części Kotliny Oświęcimskiej, na południowym krańcu Równiny Pszczyńskiej, na brzegu zbiornika zaporowego Łąka w miejscowości Łąka, na zachód od Pszczyzny (ATPOL DF 7231). Rozwijającą się populację zaobserwowano na brzegu zbiornika, na wilgotnym piaszczystym podłożu, w której znaleziono 49 osobników, w tym 46 kwitnących. Skład florystyczny płatu z udziałem *A. gramineum* opisuje poniższe zdjęcie fytosocjologiczne (zbiorowisko *Cyperus fuscus-Limosella aquatica* z udziałem *A. gramineum*):

Zdj. 04.07.2017; 276 m n.p.m.: nachylenie: 2°; ekspozycja: W; powierzchnia: 10 m²; pokrycie warstwy: A – 0%, B – 0%, C – 30%; liczba gatunków: 5; C: *Limosella aquatica* 2, *Eleocharis acicularis* 1; Ch. *Isoëto-Nanojuncetea: Peplis portula* +; towarzyszące: *Bidens tripartita* +; inne: *Alisma gramineum* +.

Największym zagrożeniem dla trwałości populacji *Alisma gramineum* w tym miejscu nie jest, jak by się mogło wydawać, zbyt rzadkie osuszanie zbiornika, ale intensywna gospodarka rybacka, która polega na mechanicznym niszczeniu roślinności w czasie trwania połowu – wyciągane na brzeg łódki swoim dnem trą o brzeg, niszcząc tym sposobem roślinność znajdującą się pod dnem łódki.

Summary. A new locality of *Alisma gramineum* (Alismataceae) on the Równina Pszczyńska Plain (Oświęcim Basin, S Poland). *Alisma gramineum* is a rare species in Poland. A population of it was found in the southern part of the Równina Pszczyńska Plain on a wet, sandy shore of the Łąka reservoir near Łąka village (Pszczyna district, ATPOL square DF72). It is the first record of *A. gramineum* on that plain.

LITERATURA

- DOMAŃSKI R., STEBEL A. M. & STEBEL A. 1997. Materiały do flory chronionych i zagrożonych roślin naczyniowych południowej części województwa katowickiego. Część 2. Gatunki zagrożone i rzadkie. – *Archiwum Ochrony Środowiska* **23**(1–2): 223–233.
- DOSTÁL J. 1989. *Nová Květena ČSSR*. **2**. s. 765–1548. Praha, Akademia.
- KAMIŃSKI D. & ZAŁUSKI T. 2014. *Alisma gramineum* Lej. Żabieniec trawolistny. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA, K. ZARZYCKI & Z. MIREK (red.), *Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe*. Wyd. 3, s. 560–562. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- KAŻMIERCZAKOWA R., BLOCH-ORŁOWSKA J., CELKA Z., CWENER A., DAJDOK Z., MICHALSKA-HEJDUK D., PAWLIKOWSKI P., SZCZĘŚNIAK E. & ZIARNEK K. 2016. *Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych*. s. 44. Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- MEUSEL H. & JÄGER E. 1992. *Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora*. **3**. s. 270. Gustav Fischer Verlag, Jena, Stuttgart, New York.
- OBERDORFER E. 1994. *Pflanzensoziologische Exkursionsflora*. 7 Aufl. s. 890. Verl. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- PARUSEL J. B. & URBISZ A. (red.). 2012. *Czerwona lista roślin naczyniowych województwa śląskiego*. – W: J. B. PARUSEL (red.), *Strategia ochrony województwa śląskiego do roku 2030. Raport o stanie przyrody województwa śląskiego*. **2**. *Czerwone listy wybranych grup grzybów i roślin województwa śląskiego*. – *Raporty, Opinie* **6**: 105–177.
- POTT R. 1995. *Die Pflanzengesellschaften Deutschlands*. 2 Aufl. s. 590. E. Ulmer, Stuttgart.
- RUTKOWSKI L. 1998. *Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej*. s. 812. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SPAŁEK K. 2002a. Żabieniec trawolistny *Alisma gramineum* Lej. na Śląsku Opolskim. – *Przegląd Przyrodniczy* **13**(1–2): 47–52.
- SPAŁEK K. 2002b. *Alisma gramineum* Lej. – W: A. NOWAK & K. SPAŁEK (red.), *Czerwona księga roślin województwa opolskiego. Rośliny naczyniowe wymarłe, zagrożone i rzadkie*, s. 141. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole.
- SPAŁEK K. 2017. Żabieniec trawolistny *Alisma gramineum* Lej. w stawach hodowlanych południowo-zachodniej Polski – rozmieszczenie, warunki występowania. – *Przegląd Przyrodniczy* **28**(1): 43–50.
- ŠUMBEROVÁ P., HÁJKOVÁ P., CHYTRÝ Z., HROUDOVÁ Z., SÁDLO J., HÁJEK M., HRIVNÁK R., NAVRÁTILOVÁ J., HANÁKOVÁ P., EKRT L. & EKRTOVÁ E. 2011. *Marsh vegetation*. – W: Z. CHYTRÝ (red.), *Vegetation of the Czech Republic*. **3**. *Aquatic and wetland vegetation*, s. 385–579. Academia, Praha.

WAYDA M. 1996. Distribution of *Alisma gramineum* (*Alismataceae*) in Poland. – *Fragmenta Floristica et Geobotanica* 41(2): 809–813.

ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

MONIKA BESZCZYŃSKA-PADŁO, ul. 29 listopada 3a/45, 32-300 Olkusz, Polska; mbeszczyńska@gmail.com

Wpłynęło: 17.08.2017 r.; przyjęto do druku: 28.02.2018 r.

Informacje o występowaniu *Allium victorialis* (*Amaryllidaceae*) na dwóch nowych stanowiskach w pasie Wyżyn Polskich

Allium victorialis L. (czosnek siatkowaty) jest gatunkiem górskim, z zasięgiem w Europie obejmującym tereny od Pirenejów po Bałkany. W systemie elementów geograficznych reprezentuje element holarktyczny, podelement arktyczno-alpijski i grupę arktyczno-alpijsko-eurosyberyjską (ZAJĄC & ZAJĄC 2009). Do niedawna uważany był za gatunek rozpowszechniony w Eurazji i Ameryce Północnej (STEARNS 1980; MEUSEL & JÄGER 1992; ZAJĄC 1996; KRAHULEC i in. 2006; ZAJĄC & ZAJĄC 2009; KRAHULEC & DUCHOSLAV 2010). Najnowsze wyniki badań molekularnych ograniczają jego występowanie do Europy (HERDEN i in. 2016).

Stanowiska *Allium victorialis* w Polsce znajdują się głównie w lasach południowo-wschodniej części kraju (Ryc. 1). Izolowana grupa stanowisk znajduje się również w Sudetach. Najwyżej położone stanowiska stwierdzono w murawach w Bieszczadach i Sudetach, na wysokości od około 700 do 1350 m n.p.m. (JASIEWICZ 1965; ZEMANEK & WINNICKI 1999; ZAJĄC & ZAJĄC 2001; KWIATKOWSKI & KRAHULEC 2016). Czosnek siatkowaty znajdowano w lasach liściastych i mieszanych, drzewostanach sosnowych i jodłowych oraz na ich brzegach, na zboczach wąwozów, nad małymi ciekami wodnymi i w dolinach rzek oraz na połoninach, w zaroślach i na murawach wysokogórskich. Gatunek występuje w płatach zbiorowisk należących do czterech klas: *Quercus-Fagetum*, *Vaccinio-Piceetum*, *Betulo-Adenostyletum*, *Calluno-Ulicetum* (JASIEWICZ 1965; IZDEBSKI 1962, 1966; BRÓZ 1977, 1987; WINNICKI 1999; KORZENIAK 2009; BOSEK i in. 2012; BEUCH 2010; PIWOWARCZYK 2010).

W Europie *Allium victorialis* należy do grupy LC – taksonów najmniejszej uwagi (BLIZ i in. 2011). Na krajowej „czerwonej liście” posiada status NT – bliski zagrożenia (KAŹMIERZAKOWA i in. 2016). Został również ujęty na regionalnych listach: Sudetów – krytycznie zagrożony CR (FABISZEWSKI & KWIATKOWSKI 2002), Dolnego Śląska – krytycznie zagrożony CR (KAŹKI i in. 2003), Wyżyny Małopolskiej – narażony VU (BRÓZ & PRZEMYSKI 2010), województwa śląskiego – zagrożony EN (PARUSEL & URBISZ 2012), województwa lubelskiego – narażony VU (CWENER i in. 2016).

W roku 2016 r. odnaleziono dwa nowe stanowiska *Allium victorialis*. Pierwsze stanowisko leży w mezoregionie Płaskowyż Suchedniowski. Zostało zinwentaryzowane